

Blaž Vurnik

**JANKO PLETERSKI:
DR. IVAN ŠUŠTERŠIČ
1863–1925**

**(Pot prvaka slovenskega političnega
katicizma) ZRC SAZU, 1998**

Knjiga nudi več, kot obeta njen naslov. Naslov namreč navidez omejuje tematiko na politično biografijo enega tistih slovenskih politikov, ki si je prislužil največ »naj-« atributov, in sicer v pozitivnem in negativnem smislu, v resnici pa je delo dr. Pleterskega mnogo več; gre za celovit prikaz katoliškega političnega gibanja na Slovenskem (predvsem kranjskem) v času vzpona, dominacije in padca Ivana Šušteršiča. Čeprav je katoliška (v preteklosti imenovana tudi klerikalna) politična zgodovina med najjasneje obdelanimi temami slovenske politične zgodovine, je Pleterskega knjiga zapolnila vrzeli, ki se jim avtor sam in drugi slovenski ter jugoslovanski historiografi v preteklosti niso pretirano posvečali.

Pleterski sam v uvodu h knjigi piše, da Šušteršičevega političnega življenja sprva ni nameraval obdelati tako podrobno, vendar je kasneje, kot pravi, »zredil debelo knjigo«. Bralec se lahko s to oznako strinja brez ugovora, vendar pa mu količina ne povzroča težav ali zmede. Pleterski je namreč rezultate svoje raziskave razdelil v krajša poglavja, ki vsako kot posebna enota tvorijo celoto Šušteršičevega političnega profila in političnega katicizma v celoti.

V uvodnih poglavjih dr. Pleterski bralce najprej seznanja z osebnimi podatki Ivana Šušteršiča, njegovimi sledmi v zgodovinopisju in pojasnjuje pojem ter izvor političnega katicizma kot pojava 2. polovice 19. in 1. polovice 20. stoletja. Politično življenje Ivana Šušteršiča, kot ga opisuje dr. Pleterski, je bilo delovanje politika, ki ga najbolj opredeljujeta besedi samozavest (ali že kar pretirana samozadostnost) in kontroverznost. Čeprav Šušteršičeva dejanja in ravnanja v marsikaterem pogledu z današnjega vidika zgodovinarski kritičnosti nezvestega opazovalca lahko sprožijo najrazličnejše domneve pa tudi špekulacije s slovensko preteklostjo, dr. Pleterski pri vsem tem ostaja hladen, analitičen in faktografski. Domneve in sklepe izvaja le iz podatkov, ki mu jih nudijo viri, hkrati pa ostro polemizira in zavrača nekatere teze, ki so bile postavljene v preteklosti in se po njegovem mnenju ne ujemajo z realnostjo. Šušteršiču tako na eni strani nikjer ne daje preti-

rane karizme, ki jo je v svojem času nedvomno imel, po drugi strani pa njegovega prispevka tudi ne omalovažuje po nepotrebnem.

V čem sta se kazali njegova samozavest in kontroverznost? Kako močnega politika se je počutil, nam gotovo najbolj priča epizoda, ki se je odvijala leta 1903 ob smrti papeža Leona XIII. Po starodavni tradiciji je imel avstrijski cesar pravico veta na izvolitev papeža. In prav po smrti Leona XIII. je avstrijski dinastični vrh iz političnih razlogov nasprotoval izvolitvi Leonovega naslednika, ki ga je ta na nek način sam določil. Vendar nas v tej zgodbi ne zanima toliko razplet kakor zadržanje nosilca stranske vloge pri tem vprašanju – Ivana Šušteršiča. Ta je namreč cesarjevi pravici do veta nasprotoval in s tem poskušal polemizirati na ravni, na katero njegov vpliv realno ni segal. Je pa s tem nastopom pokazal, kako silnega politika se je počutil. Res je sicer, da so njegove akcije in ideje odmevale tudi na državni ravni, vendar pa je imel Ivan Šušteršič politični primat predvsem znotraj slovenske politike v dunajskem državnem zboru in na Kranjskem. Po smrti Karola Kluna leta 1896 je postal za dolga leta neomajni poglavar Katoliške narodne stranke oziroma Slovenske ljudske stranke, kot se je kasneje imenovala. Kot načelnik najmočnejše stranke v svojem ožjem političnem prostoru se je počutil tudi poklicanega voditelja vsega ljudstva, v imenu katerega je med mnogimi političnimi funkcijami tudi »kraljeval« deželi Kranjski kot njen zadnji glavlar med letoma 1912 in 1918. In prav izvolitev za položaj kranjskega deželnega glavlarja je dosegel tako, da je na zvit način ogoljufal svojo stranko, ki ji je pripadal, jo vodil in v imenu katere se je razglašal za voditelja vseh Slovencev. In prav v tem lahko vidimo kontroverzni značaj njegovega »politikovanja«. Tudi Šušteršičeve zveze z avstrijskim državnim vrhom in habsburško dinastijo na eni strani in povezovanje s hrvaško politiko na drugi strani nam nudijo več odgovorov. Dr. Janko Pleterski ostro zavrne tezo hrvaške zgodovinarke Mirjane Gross, ki Ivanu Šušteršiču očita, da je bil v povezavah s hrvaško politiko protagonist velikoavstrijskih prizadevanj prestolonaslednika Franca Ferdinanda na Hrvaškem. Takšni očitki na Šušteršiča dejansko mečejo senco, da je deloval v interesu Dunaja. Vendar dr. Pleterski ne polemizira pretirano s takšnimi razmišljanji, ampak jasno navaja dejstva, ki zavračajo takšna razmišljanja. Tako se v kar nekaj poglavjih posredno ali neposredno ukvarja z vprašanjem Šušteršičevega odnosa do jugoslovanskega in/ali slovensko-hrvaškega vprašanja. Vsaj na deklarativni ravni je Šušteršič zagovarjal tezo, da smo Slovenci in Hrvatje »v resnici bratje« in »en sam narod«. Morda so prav te Šušteršičeve izjave dokaz, kako iste besede v različnih zgodovinskih trenutkih nosijo drugačen pomen. Pred prvo svetovno vojno so bile takšne besede sredstvo, s katerim so se Slovenci borili za narodni obstanek, po vojni pa so označevale predvsem unitaristično načelo umetnega ustvarjenja jugoslovanskega naroda. Z današnje perspektive pa so popoln relikv nekega vsebinsko (ne pa tudi časovno) zelo oddaljenega časa. V tem

trenutku smo Šušteršiča že pogledali skozi današnji čas. Tudi dr. Pleterski na nekaterih mestih v knjigi na takratna dogajanja in predvsem na Šušteršiča pogleda tudi z današnjega vidika.

Vendar je Šušteršič jugoslovansko vprašanje obravnaval strogo z avstrijskega (in protisrbskega) aspekta. Slovenske in hrvaške dežele je videl kot posebno upravno enoto, vendar vedno v habsburškem okviru. Prav Šušteršiču so očitali, da je bil on tisti, ki je v majniški deklaraciji zahteval striktno navažanje habsburškega državnega okvira, kar dr. Pleterski zavrne kot neresnično. Res pa je, da je Šušteršič svojo politično doktrino glede tega vprašanja zastopal (po Pleterskijevih besedah) na takšen način, da je navzgor poudarjal avstrijstvo, navzdol pa slovensko hrvaški program. Nekaj podobnega, skratka, kot je kasneje v drugih (ne pa tudi bistveno drugačnih) političnih okoliščinah delal novi šef stranke Anton Korošec.

Vztrajanje na protisrbstvu in avstrijstvu je Šušteršiču v času prve svetovne vojne in po njej zadalo zadnji udarec njegovi politični karieri. Pri tem se nam postavi vprašanje, ki si ga njegovi sodobniki niso zastavljali: je bil Šušteršič zares tak Avstrijec ali je le lojalno opravljal svoje delo, ki mu ga je zaupal avstrijski cesar in je spoštoval zakone, ki jim je prisegel? Dr. Pleterski v tem primeru Šušteršiča vzame v zaščito: »Trebpa je reči, da je doslednost v svojem načelu tisti čas in vse do konca Habsburške monarhije izkazal predvsem Šušteršič. Njegovi nasprotniki so bili večidel veliko bolj pragmatični kakor dosledno načelni.« Dr. Pleterski Šušteršiču tako da neko novo avreolo kredibilnosti nasproti njegovim političnim kolegom, ki so se v ključnih zgodovinskih trenutkih znali postaviti na pravo stran. Kljub temu pozornemu bralcu ostane vtis, da je bil tudi v tistem trenutku Šušteršič še kako pragmatičen, vendar kratkoviden. Tudi pri tem je treba omeniti veliko historiografsko vrednost dela Pleterskega, ki zgodovinskih dejstev ne uporablja za »zvezdniške« zaključke in ugotovitve. Delo nam ne vsiljuje takšne ali drugačne podobe Šušteršiča, čeprav je prav ta politik zaradi že omenjenih in nešteti drugih ravnanj lahko žrtev najrazličnejših izvajanj, pa naj bodo utemeljena ali ne.

Tisto, kar je v tej knjigi še posebej zanimivo, pa se o tem v našem zgodovinoписju ne govori prav pogosto, je nekoliko drugačen scenarij dogodkov v zvezi s slovensko narodno politiko in osamosvajanjem od Avstrije, kot se je v resnici zgodil po prvi svetovni vojni. Gre za Šušteršičev koncept, za katerega sicer še danes obstaja vprašanje uresničljivosti, vendar pa je bil v tedanjih okoliščinah povsem realen. Pleterski kritično obravnava Šušteršičeva izhodišča in argumentirano zavrača njegove zmote.

Jasno pa dr. Pleterski pove, pri čem se Šušteršič ni motil. Zavzemal se je namreč za ustanovitev države Slovencev in Hrvatov, ki bi segala do Drine, bila pa bi del »Zedinjenih držav habsburško – lorenskih«. In prav te »Zedinjene države« naj bi po Šušteršičevem mnenju opravile za Slovence sila po-

membno nalogo; branile bi jih pred mnogo močnejšo sosedo Italijo, s katero se bo nova država »morala že na mirovnem kongresu boriti za najdragocenejše dele svojega narodnega ozemlja.« Pri rešitvi slovenskega ozemlja Šušteršič na Srbijo ni računal. Prav ta njegova ostra protisrbska zagrizenost je bila tisto, kar ga je med drugim stalo politično kariero, še več, zaradi tega se je še pred koncem vojne zaradi groženj s smrtjo moral umakniti iz domovine. Že pred vojno je naredil za svoje nadaljnje politično življenje usodno napako. Žalovanje za ubitim prestolonaslednikom je spremenil v spodbujanje vojaškega obračuna s Srbijo, po začetku vojne pa lahko njegovo pisanje v dnevniku Slovenec in tedniku Resnica označimo za pravo vojno hujskaštvo.

Vendar je njegova zvezda začela zahajati že pred vojno. Zaradi političnih nesoglasij in svojega samodržnega delovanja v stranki se je sprl z večino strankarskih kolegov, med drugimi tudi z Janezom Evangelistom Krekom. Ne samo način, kako je prišel do glavarkega položaja, ampak tudi dejstvo, da po prevzemu te funkcije ni odložil državnoborskega mandata, kar je bilo nekakšno nenapisano pravilo, in podobna Šušteršičeva ravnanja, so od njega odvrčala njegove nekdanje zaveznike. Še bolj neprijetno zanj je bilo, ko mu je hrbet obrnil škof Anton Bonaventura Jeglič, ki je nekaj časa na Šušteršiča vezal praktično ves duhovniški stan in mu je tako gradil trdno oporo v stranki.

Knjiga dr. Janka Pleterskega o dolgoletnem prvaku slovenskega katoliškega političnega gibanja in slovenske politike sploh nam torej nudi vrsto odgovorov na vprašanja tako o Šušteršičevem delu kot tudi o političnem katolicizmu pred prvo svetovno vojno ter med njo in delno tudi po njej. Hkrati z zavmitvijo nekaterih razmišljanj in z izpostavljanjem nekaterih dejstev odpira tudi nova vprašanja, na katera odgovorov ne najde. In jih tudi ne išče, saj gre večinoma za vprašanja Šušteršičevega karakternega profila, kar pa ne sodi več v področje strokovnega zgodovinopisja.

Dr. Janko Pleterski na koncu zavrne tudi tezo, ki se, kot pravi, »dandanes (se je) v izobraženskih krogih slovenskega političnega katolicizma (a tudi širše) močno in brez pravega kritičnega dialoga utrjuje (teza), da je bila preurejena Habsburška monarhija leta 1918 realna opcija, ki bi bila za Slovence ugodnejša od njenega razbitja in od jugoslovanske osamosvojitve in združitve s Srbijo«. Takšna razmišljanja Šušteršičevim načrtom dajejo posebno veljavo, vendar jih (kot je bilo že omenjeno) dr. Pleterski zavrača kot neutemeljene.

Ker z debelino knjige in estetsko bogato oblikovano zunanostjo premo sorazmerno naraščajo tudi stroški opredmetenja knjige, velja omeniti, da sta poleg Slovenske akademije znanosti in umetnosti izid Pleterskijeve knjige finančno podprla tudi Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani in Ministrstvo za znanost in tehnologijo RS.